

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ «УНІВЕРСУМ»

ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ

**Ознайомлення з живописними техніками на уроках образотворчого
мистецтва учнів 5-7 класів**

Виконала студентка IV курсу
групи ОМфмб–1–21–4.0д
спеціальності 014 Середня освіта
ОПП Середня освіта (Образотворче
мистецтво)
ОПС фаховий молодший бакалавр
Добровольська Ірина Леонідівна
Керівник: Білик Я.С.

Рекомендовано до захисту
ЦК образотворчого мистецтва
І дизайну
Протокол від 17.05.2025р. №7
Голова ЦК Олена КАЗІМІРЕНКО

Захищено
Оцінка
Протокол ЕК від «__»____2025р. № __
Голова ЕК Костянтин ЧЕРНЯВСЬКИЙ
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри дизайну НАОМА

ЗМІСТ

ВСТУП.	3
РОЗДІЛ I. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ЖИВОПИСНИМИ ТЕХНІКАМИ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА	
УЧНІВ 5-7 КЛАСІВ	5
1.1. Історія живописних технік	5
1.2. Типи живописних технік.....	9
1.3. Розвиток творчих здібностей учнів через живописні техніки.....	20
РОЗДІЛ II. ТВОРЧИЙ ПРОЦЕС НАД ДИПЛОМНОЮ РОБОТОЮ	25
2.1. Процес виникнення художнього задуму: пошук художнього образу, композиції, вибір техніки.....	25
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	30
ДОДАТКИ.....	31

ВСТУП

Актуальність. У сучасному освітньому просторі особлива увага приділяється розвитку творчих здібностей, естетичного сприйняття та креативного мислення учнів. Одним із важливих напрямів цього процесу є ознайомлення школярів із різноманітними живописними техніками, які не лише розширюють їхній художній кругозір, а й сприяють формуванню індивідуального творчого стилю. Саме на уроках образотворчого мистецтва у 5–7 класах створюються умови для знайомства учнів з техніками акварелі, гуаші, темпер, а також змішаними засобами живопису і тд... Така тема є надзвичайно актуальною, оскільки практичне опанування живописних технік дає змогу учням краще пізнати засоби художньої виразності, розвивати просторове мислення, відчуття кольору та композиції.

Дипломна робота має на меті дослідити, як ознайомлення з живописними техніками впливає на формування художніх навичок, образного мислення та креативного потенціалу учнів середнього шкільного віку. Особливу увагу в роботі приділено методиці викладання живопису в 5–7 класах, враховуючи вікові особливості сприйняття, інтереси та рівень розвитку учнів. Практичне застосування живописних технік на уроках не тільки сприяє розвитку вмінь та навичок у малюванні, а й формує емоційно-естетичне ставлення до мистецтва.

У середніх класах школярі активно пізнають основи образотворчої грамоти. Знайомство з живописними техніками у цей період допомагає їм оволодіти основами кольорознавства, навчитися передавати світло, тінь, глибину простору, створювати настрій у роботах. У процесі вивчення технік живопису учні мають можливість експериментувати, порівнювати результати, шукати власні способи вираження творчих ідей. Таке навчання сприяє розвитку не лише художніх, а й загальних пізнавальних компетентностей, що важливо в умовах сучасної компетентнісної освіти.

Залучення школярів до практичного освоєння різних технік живопису — це шлях до розвитку їхньої індивідуальності, вміння мислити образно, виявляти

емоції через колір і форму. Особливо важливо створити на уроках атмосферу довіри та творчої свободи, щоб кожен учень міг реалізувати свій потенціал. Різноманітність технік дозволяє дітям відчувати себе митцями, обираючи ту форму вираження, яка найбільше відповідає їхнім внутрішнім відчуттям та художньому баченню.

Ця дипломна робота буде корисною для вчителів образотворчого мистецтва, методистів, а також усіх, хто прагне вдосконалити підходи до викладання живопису у школі. Ознайомлення учнів з різними живописними техніками сприяє розвитку їхньої естетичної культури, художнього смаку та здатності до самовираження, що має велике значення для становлення гармонійної та творчої особистості.

Мета дослідження. З'ясувати вплив ознайомлення з різними живописними техніками на формування художньо-образного мислення та розвиток творчих здібностей учнів 5–7 класів на уроках образотворчого мистецтва.

Завдання дослідження:

- Проаналізувати психолого-педагогічні основи розвитку художньо-образного мислення у дітей середнього шкільного віку.
- Дослідити різновиди живописних технік, які використовуються у шкільному курсі образотворчого мистецтва.
- Виявити можливості реалізації індивідуального творчого потенціалу учнів у процесі використання живописних технік на уроках.

Об'єкт дослідження — процес ознайомлення учнів із живописними техніками.

Предмет дослідження — самостійна художня діяльність.

Структура роботи включає: зміст, вступ, два розділи, висновки до них, загальні висновки, список використаної літератури, додатки.

РОЗДІЛ I. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ЖИВОПИСНИМИ ТЕХНІКАМИ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА УЧНІВ 5-7 КЛАСІВ

1.1. Історія живописних технік.

Живопис — є одним із найдавніших різновидів образотворчого мистецтва. Ще в епоху палеоліту, людина прагнула зберегти візуальну красу навколишнього світу, емоції та уявлення, передавати знання, про дійсність стало поштовхом до виникнення перших форм зображення. Так, вже у первісному суспільстві виникли елементарні техніки живопису, які стали основою для подальшого розвитку цього мистецтва.

Відомо, що першими зразками живопису були наскельні малюнки, які зберігаються в сучасності, а саме в печерах Ласко (Франція), Альтаміра (Іспанія), Шове та інших. Зазвичай зображалися сцени полювання, обряди та тварини. Звісно, найзапам'ятованішими елементами їх творчості стали відбитки пальців, які вони обводили темним контуром. Первісні люди надавали великого значення рукам, адже вони були символом їх комунікації, здобутком їжі та інструментом для подолання диких звірів. Для малювання використовували природні пігменти — охра, глина, змішана з жиром або водою, дерев'яне вугілля, чорна сажа. Техніка була простою, зображення наносили примітивними пензлями, пальцями, паличками на стіну або камінь. Попри те, що термін «стилізація» тоді ще не був відомий, зображення вже мали умовний, нереалістичний характер.

Петрогліфи — це видовбані чи вигравірувані на кам'яних поверхнях символи та фігуральні композиції, що не утворюють усталеної системи знаків. Ці образи можна розглядати як передумову формування письма, а деякі наскельні написи — як своєрідні «протокниги». Найімовірніше, вони виконували сакральну чи ритуальну функцію. Згодом їх замінили більш структуровані знакові форми — піктограми та ідеограми. Прикладом наскельного мистецтва в Україні є петрогліфи Кам'яної Могили, датування яких охоплює період від приблизно 24–22 тисячоліття до н.е. до X–XIII століття н.е.

З часом, від найдавніших цивілізацій, де використовувалися пігменти, розчинені у воді, починається історія акварельного живопису. Особливого розвитку ця техніка набрала в Китаї після появи паперу у II столітті нашої ери. В Європі акварель отримала поширення пізніше, і вже у XVIII столітті широко застосовувалась для замальовок та ескізів пейзажів, створених просто неба.

Живопис у Стародавньому Єгипті використовували для храмів і гробниць, переважно для декорування. Ці зображення виконували не лише декоративну функцію, прикрашаючи архітектурні споруди, а й слугували способом відображення релігійних поглядів. З часом, у мистецтві Стародавньої Греції та Риму, з'являється більш реалістичний підхід: художники починають уважніше ставитися до побудови пропорцій та використання перспективи, що заклало підґрунтя для подальшого розвитку європейської художньої традиції. Технологічний процес виготовлення папірусу передбачав наступні етапи: стебло рослини, яка росла у водному середовищі, зрізали на глибині понад півметра, після чого розрізали його вздовж на тонкі смужки. Ці смужки викладали в декілька шарів — спочатку по горизонталі, а потім по вертикалі. Отриману заготовку змочували спеціальним клейким розчином і пресували під важким кам'яним тиском, аркуші висушували на сонці, розгладжували та полірували з використанням особливого складу. У результаті виходив гладкий матеріал, придатний для письма й малювання. Папірус широко використовувався до XII століття нашої ери, поки його не замінив більш практичний і доступний папір. Зазвичай папіруси отримували назви на честь тих, хто їх відкрив або кому вони належали. Прикладом є єгипетська «Книга мертвих», написана на папірусі, а також унікальна копія творів давньогрецького драматурга Менандра, що дійшла до нашого часу саме завдяки цьому матеріалу. Малюнки на папірусі часто зображували сцени з релігійного життя, а також повсякденні події. Вони служили для полегшення життя покійного в потойбічному світі.

У I–III століттях нашої ери на території римського Єгипту сформувалася традиція створення поховальних портретів, що стала результатом поєднання елементів античної та давньоєгипетської культур. Замість традиційних масок для мумій використовували живописні зображення облич померлих. Найвідомішими

серед них є фаюмські портрети, які вперше були знайдені англійським археологом Фліндерсом Пітрі у 1887 році в оазисі Фаюм, що й дало назву цьому явищу.

Ці портрети виконані у техніці енкастики. У період Античності живопис був тісно пов'язаний з архітектурою та скульптурою, гармонійно поєднуючись із ними в оформленні храмів, осель, гробниць та інших споруд. Він виконував як релігійну, так і світську функцію. Саме в цю епоху розкрилися нові можливості живопису як засобу відображення навколишньої дійсності з широким тематичним діапазоном. У мистецтві античності почали формуватись основи використання світлотіні, а також ранні прояви лінійної й повітряної перспективи. Крім зображення міфологічних сюжетів, художники створювали сцени з повсякденного життя, історичні події, пейзажі, портрети та натюрморти. Відомими зразками античного живопису є помпейські фрески та фаюмські портрети, що збереглися донині.

У середньовічній Європі живопис мав переважно релігійне спрямування, адже його головною метою було донесення християнських цінностей до віруючих. Зображення святих, біблійних сцен та ікон займали чільне місце в оформленні церков. Однак справжній злет європейського мистецтва припав на епоху Відродження. Саме тоді митці, зокрема Леонардо да Вінчі, Рафаель та Мікеланджело, почали поєднувати художню творчість із науковими знаннями. Їхнє вивчення людської анатомії, законів перспективи та роботи світла й тіні дало змогу досягти виняткової реалістичності та глибини у творах. У подальші історичні періоди живопис еволюціонував у різноманітних стилях, кожен з яких вносив нові художні ідеї та підходи.

Епоха Відродження, що прийшла на зміну Середньовіччю, стала поворотним моментом у розвитку образотворчого мистецтва. Використання олійних фарб у живописі бере свій початок ще з XIII–XIV століть. Першими, кому приписується впровадження цієї техніки, вважаються нідерландські художники – брати ван Ейк. Водночас варто зауважити, що хімічний склад і консистенція олійних фарб того часу суттєво відрізнялися від сучасних зразків. Крім того, на відміну від пізніших періодів, художники не використовували

полотно як основу для живопису, віддаючи перевагу дерев'яним панелям, які попередньо вкривали шаром ґрунту. У XIV–XVII століттях провідною ідеєю культури став гуманізм — визнання цінності, гідності та краси людини, її інтелекту, волі та творчих можливостей.

Зміни в суспільній свідомості та світогляді визначили нові орієнтири для художників. У цей період жанри портрету та пейзажу набули самостійного значення, художники дедалі більше зосереджувалися на зображенні емоцій, особистості та внутрішнього світу людини. У XVII–XVIII століттях спостерігається ще більший розквіт живопису: католицька церква поступово втрачає свою монополію на мистецтво, і художники починають зображувати сцени повсякденного життя, природу, справжні людські обличчя.

Саме в цей час формуються такі мистецькі напрями, як бароко, рококо, класицизм і маньєризм, а також виникає романтизм, який згодом трансформується в імпресіонізм — стиль, що прагне передати миттєві враження та настрої.

Образотворче мистецтво стало важливим чинником у розвитку анатомічних знань — митці вивчали будову людського тіла для більш правдивого його зображення. Бажання передати глибину простору на площині призвело до відкриття законів лінійної перспективи. Значний внесок у розвиток нарисної геометрії зробив Альбрехт Дюрер, видатний художник та теоретик епохи.

Період високого Відродження. Однією з найвизначніших робіт Рафаеля Санті є оформлення чотирьох станц — великих зал у папському палаці у Ватикані. Найвідомішою серед них стала Станца делла Сеньятура, де розміщено фрески, присвячені різним сферам духовної діяльності людства, подані у формі алегорій. Особливу увагу привертає фреска «Афінська школа», яка уособлює тріумф філософської думки й наскрізь пройнята ренесансною ідеєю. Композиція побудована таким чином, що архітектурний простір зображення візуально продовжує реальний інтер'єр кімнати. У центрі розміщено постаті Платона та Аристотеля — філософів, які символізують два основні підходи до пізнання:

ідеалістичний і матеріалістичний. Навколо них зображені інші видатні мислителі античності.

Наприкінці XVI століття саме у живописі найяскравіше проявилась криза ідеалів епохи Відродження. Мистецтво цього періоду отримало назву ман'єризму. Художники продовжували використовувати технічні прийоми, характерні для зрілого Ренесансу, повторювали усталені образи та прийоми, застосовували вже відомі живописні досягнення. Проте в їхніх роботах вже не відчувалося того ідейного піднесення, глибини гуманістичного світогляду та сили мислення, які були притаманні попередньому періоду. Все більше уваги стало приділятися зовнішньому блиску, декоративності й вишуканості форми.

Період сучасного мистецтва розпочався у 1970-х роках і триває до сьогодні. Однією з найперших форм стріт-арту стали графіті, які з'являлися на стінах будівель і вагонах, часто як прояв молодіжного протесту або хуліганства. Водночас саме вуличне мистецтво має набагато глибше коріння — його витоки можна простежити ще з прадавніх часів, починаючи з перших наскельних зображень, які залишили після себе первісні люди.

1.2. Типи живописних технік.

«Техніка — це мова художника. Не володіючи мовою, художник не зможе донести до глядача задум свого твору», — П.П Чистяков.

Техніка живопису — це вміння користуватися певними матеріалами й інструментами (техніка олійного живопису, акварелі ті ін.). Вона визначає, як саме наноситься фарба на поверхню, які інструменти використовуються (пензлі, мастихіни, пальці тощо), а також характер фарб, їхня прозорість, фактура, швидкість висихання та інші властивості.

Техніки живопису за типом фарби:

Гуаш (від фр. *gouache* — водна фарба) — це матова, водорозчинна техніка, яка має давнє походження. Саме гуаш стала однією з перших фарб, що використовувались для створення книжкових мініатюр та оздоблення

манускриптів. У період Відродження цей матеріал відіграв важливу роль у процесі створення картин і монументальних розписів.

Особливістю гуаші є її здатність змінювати колір під час висихання: коли фарба ще волога — колір насичений і яскравий, але після висихання він стає тьмянішим. До складу гуаші входять сухі пігменти та різні типи білил. Найчастіше її використовують для живопису на картоні, дереві або глині.

Енкаустика — це давня техніка живопису, де фарби змішуються з розігрітим бджолиним воском. Віск використовується як зв'язуючий елемент для пігментів, що дозволяє отримати яскраві й довговічні кольори. Ця техніка дає змогу художникам створювати насичені відтінки, текстури, а також ефекти глибини і світлотіні. Енкаустика була відома ще в античні часи, і фаюмські портрети є одним з найбільш відомих прикладів використання цієї техніки.

Акварель (від лат. *aqua* — вода) — це живописна техніка, в якій фарби розчиняються у воді та наносяться на папір або іншу поверхню тонкими прозорими шарами. Прозорість є однією з ключових властивостей акварелі. Завдяки нанесенню фарби, розчиненої у воді, тонкими шарами, створюється враження внутрішнього світіння. Це робить акварель особливо придатною для зображення гри світла і тіні, атмосферних явищ — таких як туман, відблиски сонця чи хмарність. Унікальність техніки полягає й у взаємодії фарби з водою, що дозволяє досягати плавних переходів кольору, м'яких градієнтів і непередбачуваних візуальних ефектів. Акварель може текти, змішуватись прямо на аркуші, утворюючи неповторні фактури. Водночас, слід пам'ятати, що ця техніка практично не допускає виправлень, адже фарба швидко проникає в структуру паперу. Тому кожен штрих потребує уважного продумування і точності.

Олійні фарби — одна з найпопулярніших технік, яка дозволяє художникам використовувати різноманітні прийоми, такі як створення рельєфу мастихіном, лесуванням, а також змішування прозорих і криючих фарб. Для досягнення потрібної консистенції фарби розбавляють розчинником. Художники часто застосовують імприматуру — тонкий підшарок фарби нейтрального кольору, щоб створити єдиний тон на картині.

Рекомендується працювати в техніці «від темного до світлого», що дозволяє краще контролювати процес і передавати глибину композиції. Для комфортної роботи важливо правильно підготувати робоче місце, забезпечивши його необхідними матеріалами: пензлі, розчинник, палітра, фарби, тканина для витирання зайвого пігменту, фартух для захисту одягу та мастихін для накладання товстих шарів фарби (якщо це потрібно для вашого стилю). Також важливо вибрати якісне полотно, спеціально призначене для олійних фарб, та пензлі, які зберігають свою форму під час роботи.

У **5 класі** учні знайомляться з різними художніми матеріалами та техніками. Під час вивчення тем, присвячених живопису, можуть бути використані олійні фарби для створення простих композицій. Наприклад, у підручнику для 5 класу зазначено, що олійні фарби можуть бути покривні і прозорі, залежно від задуму художника .

У **6 класі** техніка олійного живопису може бути застосована під час виконання завдань зі створення натюрмортів або пейзажів. Учні вивчають, як за допомогою олійних фарб передавати об'єм, світлотінь та текстуру предметів.

У **7 класі** техніка олійного живопису може бути використана для створення складних композицій. Наприклад, у календарно-тематичному плануванні передбачено урок на тему «Створення стилізованого натюрморту», де учні можуть використовувати різні техніки живопису, включаючи олійні фарби .

Акрил — це фарба, яка не реагує на воду. Винахід акрилових фарб належить німецькому хіміку Отто Рему, який у 1933 році розробив методи виробництва полімерних смол, що стали основою для цих фарб. Вже в середині 20-го століття акрилові фарби були високо оцінені абстракціоністами та поп-арт художниками за свої переваги.

Переваги акрилу: фарба добре лягає на будь-яку поверхню, при цьому для кращого зчеплення її потрібно прогрунтувати. Для збереження яскравості

кольору і структури рекомендується використовувати спеціальний розчинник для акрилу. Оскільки акрил швидко сохне на повітрі, з ним зручно працювати в умовах обмеженого часу. Акрилові фарби чудово поєднуються з іншими матеріалами, такими як вітражні фарби, контури, блискітки та поталь.

Проте є й недоліки: час може впливати на яскравість фарб, а також акрил може вбирати вологу або пар, що призводить до його розбухання. Але після висихання фарба повертається до нормального стану.

У 7 класі техніка акрилового живопису застосовується під час виконання завдань зі стилізації натюрморту. Наприклад, у календарно-тематичному плануванні передбачено урок на тему «Створити стилізований натюрморт "Соняхи" за зразком або за власним задумом», де техніка виконання — акрил.

Пастель — це матеріал для малювання, який за структурою нагадує кольорову крейду. Вона буває кількох видів: суха, олійна, акварельна та воскова. Спочатку пастель здебільшого застосовували для створення ескізів, однак з XVIII століття вона набула статусу самостійної художньої техніки як у живописі, так і в графіці.

Пастель поєднує у собі властивості як графіки, так і живопису завдяки своїм фізичним характеристикам. Зображення може бути створене за допомогою штрихування або шляхом розтушовування пальцями, що надає йому рис, притаманних живопису. Виготовляють із пігментів, подрібнених до стану порошку, які скріплюють за допомогою камеді, воску або мінеральних олій. Тип доданої зв'язуючої речовини визначає різновид пастелі — вона може бути сухою, восковою, олійною або акварельною.

Суху пастель вважають класичним різновидом цього матеріалу. Саме нею користувалися багато відомих художників. Її м'якість залежить від кількості зв'язувального компонента: чим його менше, тим м'якіша пастель. Завдяки цьому суха пастель дозволяє легко змішувати кольори прямо на папері та наносити шари один поверх одного.

М'яка пастель зазвичай використовується для досягнення живописного ефекту, тоді як тверда краще підходить для графічного малюнка. У твердому вигляді пастель часто представлена у формі олівців.

У **5 класі** учні знайомляться з різними художніми матеріалами, включаючи пастель. Під час вивчення теми «Графіка. Види графіки. Графічні техніки» розглядаються різні техніки, що можуть включати використання пастелі. Це дозволяє учням освоїти базові прийоми роботи з пастеллю та розвивати навички створення кольорових композицій.

У **6 класі** техніка пастелі застосовується під час виконання завдань з живопису та графіки. Учні вивчають, як за допомогою пастелі передавати об'єм, світлотінь та текстуру предметів. Практичні завдання можуть включати створення натюрмортів або пейзажів з використанням пастелі.

У **7 класі** техніка пастелі використовується для створення складних композицій. Наприклад, у календарно-тематичному плануванні передбачено урок на тему «Малювання пейзажу селища. Техніка пастель», де учні вчать передавати відносну величину предметів залежно від відстані та закріплюють знання роботи з пастеллю.

Ебру — це одна з найоригінальніших технік живопису, в якій зображення створюється на водній поверхні. Проте для роботи використовується не звичайна вода, а спеціально підготовлена: до неї додають загущувач, щоб досягти необхідної консистенції для малювання. Для створення загущеної основи в техніці ебру зазвичай використовують екстракт рослини астрагал, а саме її колючок гевен, яка росте переважно в північній півкулі — зокрема в Передній і Середній Азії. Альтернативно застосовують загущувач на основі карагінану, що добувається з червоних водоростей. Суміш води з загущувачем має бути ретельно перемішана та настоюватися не менше 12 годин. Перед початком роботи її обов'язково проціджують, щоб розчин став однорідним. Така підготовка змінює фізичні властивості води: вона набуває консистенції напів застиглого желе, стаючи водночас тягучою та в'язкою. Завдяки цьому фарба не

тоне, а тримається на поверхні, що дозволяє створювати унікальні візерунки. Отже, правильне приготування основи є вирішальним для досягнення якісного результату.

У **5 класі** техніка ебру може бути представлена в рамках тем, що знайомлять учнів з різноманітними художніми техніками. Наприклад, у календарному плануванні за програмою Масол Л., Коваленко О., Кузьменко Г. та ін. передбачено уроки, де учні ознайомлюються з різними методами створення зображень, що може включати і техніку ебру.

Техніки живопису за типом поверхні:

У **6 класі** ебру може бути використана під час вивчення тем, присвячених експериментальному живопису та нетрадиційним технікам. Це дозволяє учням розширити свої знання про різні способи створення художніх творів та розвинути творчі здібності.

У **7 класі** техніка ебру може бути інтегрована в уроки, що стосуються сучасного мистецтва та дизайнерських практик. Наприклад, у конспекті інтегрованого уроку з образотворчого мистецтва, трудового навчання та біології на тему «Фантазія і творчість у роботі дизайнера. Біоніка. Створення сувеніру із застосуванням природних форм» розглядаються різні техніки, які можуть включати ебру.

Полотно — це міцна тканинна основа, яку традиційно застосовують для створення живописних творів. Перед початком роботи художники натягують його на дерев'яний каркас — підрамник, після чого обробляють спеціальним ґрунтом, щоб підготувати поверхню до нанесення фарб.

Льняне полотно вважається класичним матеріалом для живопису — його почали використовувати ще в Італії XVI століття. Завдяки виразній фактурі така основа добре взаємодіє з фарбами, особливо у техніках із насиченим накладанням кольору чи використанням мастихіна. Льон має високу щільність, що забезпечує довговічність картини і її стійкість до зовнішніх чинників.

Бавовняне полотно на сьогодні є найбільш поширеним серед художників. Воно доступніше за ціною, має гладку поверхню, що полегшує роботу

початківцям. Проте бавовна має і свої недоліки — зокрема, схильність до провисання з часом, особливо в умовах підвищеної вологості. Щоб уникнути цього, важливо ще на етапі придбання перевірити натяг полотна: воно повинно бути рівномірно натягнутим, не прогинатися в центрі та бути надійно закріпленим. Ідеально, коли підрамник оснащений клинцями або брусками, за допомогою яких згодом можна відкоригувати натяг.

Папір — поверхня, призначена для письма, друку чи малювання, яку виготовляють із целюлозної сировини — зокрема з деревної, ганчіркової або іншої маси. Папір розрізняється на:

Акварельний папір створений спеціально для роботи в акварельній техніці. Він добре вбирає воду та зберігає яскравість фарб, завдяки чому художник може досягти глибоких і насичених кольорів. Такий папір буває різної фактури та щільності, що дозволяє обрати оптимальний варіант для конкретного задуму.

Папір для пастелі розрахований на використання з м'якою пастеллю, вугільцем або кольоровими олівцями. Його зерниста поверхня сприяє хорошему прилипанню матеріалу, що дозволяє легко створювати плавні переходи та м'які відтінки.

Каліграфічний папір має щільну, гладеньку структуру, яка забезпечує точність ліній при письмі ручками або пензлями. Він не розмазується і дозволяє досягти витончених деталей, що важливо для каліграфії.

Папір для графітових олівців зазвичай має рівну або трохи шорстку поверхню й представлений у різній щільності. Це дозволяє художнику обрати відповідну основу для ескізів, штрихування чи тонкої проробки деталей.

Батік (від *"ba"* — тканина і *"tik"* — крапля, точка) — це художня техніка розпису тканини за допомогою спеціальних барвників та резервуючих (захисних) засобів, найчастіше воску.

Основною особливістю техніки «холодного» батіка є використання спеціальних контурів або речовин, які розмежовують кольори. Вони не дозволяють фарбі розтікатися за межі заданого рисунка, зберігаючи чіткість зображення.

У «гарячому» батіку, навпаки, резервування виконується за допомогою розігрітого воску, яким покривають окремі ділянки тканини. Після цього наноситься фарба — вона не проникає у закриті воском зони. Процедура може повторюватися багато разів, кожного разу додаючи нові кольори, що створює багатошаровий та живописний ефект.

5 клас. Урок присвячено сучасному виставковому мистецтву, де учні знайомляться з різними техніками, включаючи батік, вітраж, гобелен та інші. Це дозволяє учням ознайомитися з основами розпису тканини та створити власні ескізи.

6 клас. Згідно з модельною програмою О. М. Івасюк та О. А. Комаровської, тема батіку включена до розділу «Декоративно-ужиткове мистецтво». Учні вивчають різні техніки розпису тканини, зокрема холодний і гарячий батік, та ознайомлюються з історією цього мистецтва.

7 клас. Тема батіку розглядається в рамках декоративно-ужиткового мистецтва, де учні поглиблюють знання про різні техніки розпису тканини та створюють власні роботи. Програма розроблена на базі модельної програми авторів Гайдамака О. В. та Лемешева Н. А.

Вітраж — це декоративне віконне заповнення, створене зі шматочків кольорового скла, які поєднуються між собою за допомогою свинцевих або олов'яних профілів у формі двотавра. Із таких елементів складається художній сюжет або орнамент, що набуває особливого вигляду під впливом світла. Для деталізації зображень на склі іноді використовують спеціальні контурні фарби, які наносяться на поверхню й потім закріплюються шляхом запікання у вітражних печах.

У модельній програмі для **5 класу** (автори: Л. М. Масол, О. В. Просіна) вітраж згадується в темі «Народне і професійне мистецтво». Учні знайомляться з різними видами декоративно-ужиткового мистецтва, включаючи вітраж, мозаїку та гобелен. Це дозволяє учням ознайомитися з основами створення вітражів та їхньою роллю в мистецтві.

У **6 класі** вітраж розглядається в контексті монументального живопису в храмовій архітектурі. Учні вивчають мозаїки, вітражі та вітражі як важливі компоненти синтезу мистецтв у храмі. Це сприяє розумінню ролі вітражів у створенні духовної атмосфери та художнього оформлення сакральних споруд.

У **7 класі** тема вітражу розглядається більш детально в рамках монументального живопису. Учні знайомляться з мистецтвом вітражу, його об'ємно-просторовою формою, композиційним вирішенням та взаємозв'язком внутрішнього та зовнішнього простору. Це дозволяє учням поглибити знання про техніку створення вітражів та їхнє застосування в архітектурі.

Фреска — це давній спосіб настінного живопису, який традиційно використовували для декорування внутрішніх поверхонь храмів, зокрема стін і склепінь. У цій техніці фарби наносять на ще вологу вапняну штукатурку, що дозволяє пігментам глибоко проникати в поверхню.

У **6 класі** тема фрески розглядається в межах розділу «Монументальний живопис у храмовій архітектурі». Учні знайомляться з фресками, мозаїками та вітражами як важливими компонентами синтезу мистецтв у храмі.

У **7 класі** тема фрески розглядається в контексті монументального мистецтва. Учні вивчають фреску як вид монументального живопису, її техніки та застосування в архітектурі. Практичні завдання можуть включати створення ескізів або імітацій фресок, що сприяє глибшому розумінню цієї техніки.

Боді-арт — охоплює різноманітні художні практики, де об'єктом творчості є людське тіло, а метою — його прикрашання або оздоблення. Це включає такі напрямки, як перукарське мистецтво, візаж, татуювання, пірсинг, шрамування, клеймування та інші. У вузькому сенсі боді-арт означає бодіпейнтинг (від англ. *body painting* — букв. «малювання на тілі»), що включає художній розпис обличчя та тіла.

7 клас. Тема: «Новітні художні явища. Арт-практики». У рамках цієї теми учні знайомляться з різними напрямками сучасного мистецтва, включаючи боді-арт. Програма НУШ.

Графіті (італ. *graffiti*, що походить від *grafficare* — «дряпати», дослівно «надряпані») — це вид вуличного мистецтва, що полягає у нанесенні зображень, написів або орнаментів на стіни, паркани та інші поверхні, найчастіше за допомогою аерозольної фарби чи маркерів.

У створенні графіті художники застосовують різноманітні засоби та матеріали, що дозволяють реалізувати найрізноманітніші задуми. Найпопулярнішими є аерозольні фарби в балончиках, адже вони забезпечують швидке нанесення кольору та зручність у використанні. Такі фарби вирізняються яскравістю та насиченістю. Балончики можуть мати різні кольори та змінні насадки — кепи, які дають змогу регулювати товщину ліній. Для роботи зазвичай обирають водостійкі фарби, які стійкі до вигорання на сонці.

В інтегрованому курсі «Мистецтво» для **7 класу**, розробленому Л. Масол, передбачено вивчення теми «Графіті – мистецтво вулиць». Учні знайомляться з історією виникнення графіті, його стилями та напрямками, а також створюють ескізи написів у стилі графіті, передаючи власний характер та уподобання.

Техніки живопису за типом нанесення фарби:

Лесування — це техніка живопису, при якій фарби наносяться тонкими прозорими або напів прозорими шарами, поступово покриваючи картину і змінюючи вигляд нижніх шарів фарби, збагачуючи їх. Цей процес дозволяє змінювати колір, відтінок і фактуру поверхні. Для того, щоб фарби стали більш прозорими і легкими в нанесенні, їх змішують з лаком або льняною олією. Після того, як отримано потрібний колір, фарба наноситься тонким шаром на обрану ділянку полотна. Після завершення першого шару необхідно дати картині час для підсихання. Тільки після цього можна переходити до нанесення другого шару лесування. Етап просушування обов'язковий і повторюється після кожного шару, зазвичай займаючи близько 4 годин.

У **5 класі** учні знайомляться з основами акварельного живопису, включаючи техніку лесування. Це дозволяє їм освоїти базові прийоми нанесення прозорих шарів фарби для створення глибини та об'єму в зображеннях.

У **6 класі** техніка лесування застосовується під час виконання завдань з акварельного живопису. Учні вивчають, як за допомогою лесування досягати м'яких переходів кольору та створювати ефекти прозорості.

У **7 класі** техніка лесування використовується для створення складних композицій. Учні вдосконалюють навички нанесення прозорих шарів фарби для досягнення бажаних художніх ефектів.

Пастозна техніка — ця техніка передбачає нанесення фарби густими, нерозведеними шарами, що робить мазки об'ємними та рельєфними. Для її виконання використовують пензель або мастихін, а фактура мазка залежить від натиску або напрямку руху інструмента. Таке нанесення фарби дозволяє створювати ілюзію тривимірності або руху, що стало популярним серед художників, які працюють на пленері (на відкритому повітрі), де важливо передати динаміку та живописність природних об'єктів.

У навчальних програмах з образотворчого мистецтва для 5–7 класів пастозна техніка не завжди виділяється як окрема тема, однак її вивчення інтегрується в уроки, присвячені живопису та техніках нанесення фарби.

У **6 класі** учні знайомляться з різними техніками живопису, включаючи пастозну. Під час вивчення теми «Техніки живопису» розглядається нанесення густої, не прозорої фарби на поверхню, що є характерним для пастозної техніки. Це дозволяє учням освоїти прийоми створення фактурних зображень та експериментувати з об'ємними мазками.

У **7 класі** техніка пастозного живопису застосовується під час виконання завдань з натюрморту та пейзажу. Учні вивчають, як за допомогою густих мазків передавати текстуру предметів та досягати виразності в роботах. Практичні завдання можуть включати створення композицій з використанням пастозної техніки для передачі об'єму та світлотіні.

Техніка монотипії («monos» — «один») — малюнок гуашевими, акриловими фарбами створюється на гладких поверхнях, таких як скло, пластик, плівка або товстий глянцевий папір. Важливо, щоб матеріал, на який наноситься фарба, не пропускав воду. Потім на пофарбовану поверхню кладеться аркуш

паперу, який притискається, утворюючи відбиток у дзеркальному відображенні. Відбиток може бути менш чітким порівняно з оригіналом, з більш розпливчастими лініями та з розмитими межами між різними кольорами.

У **5 класі** техніка монотипії вивчається в контексті теми «Графіка. Види графіки. Графічні техніки». Учні знайомляться з різновидами графіки та графічними техніками, включаючи монотипію, та створюють графічні композиції, наприклад, «Добра та зла рослини».

У **6 класі** монотипія застосовується під час виконання завдань з нетрадиційного живопису. Наприклад, учні створюють фантастичний ландшафтний пейзаж «Океани зоряної галактики», використовуючи техніку монотипії разом з іншими методами, такими як штампування та набризкування.

У **7 класі** техніка монотипії може бути використана для створення пейзажів, наприклад, при зображенні «Шацьких озер» для туристичної листівки. Учні застосовують монотипію разом з іншими техніками, такими як малювання на фользі, для передачі особливостей краєвиду.

1.3. Розвиток творчих здібностей учнів через живописні техніки.

Мистецтво відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні внутрішнього світу дитини, сприяючи її гармонійному психологічному розвитку. Кожна дитина має природжену здатність до творчості.

Креативність — це одна з базових функцій людського мозку, яка реалізується через діяльність за умови відповідного середовища та підтримки індивідуальних нахилів. Художня діяльність починає впливати на формування особистісних рис ще в ранньому віці.

Поняття «творче мислення» і «творча особистість» залишаються предметом наукових дискусій, оскільки неможливо звести складну структуру

особистості лише до набору окремих рис чи характеристик. Процес становлення творчого мислення йде паралельно з загальним розвитком особистості.

Ці питання є предметом дослідження багатьох психологів. Іноземні фахівці дійшли висновку, що, хоча креативність не завжди прямо залежить від інтелектуального рівня, для її повноцінного вияву необхідний інтелектуальний потенціал вищий за середній. Саме такий рівень забезпечує глибину мислення та здатність до продуктивного самовираження у творчості.

Активність психічних процесів відіграє важливу роль у формуванні цінностей у різноманітних сферах діяльності людини. Розвиток творчих здібностей учнів середньої школи, як складного психічного утворення, здійснюється поетапно. До основних етапів можна віднести: виникнення творчого задуму та його реалізацію в конкретному творчому продукті; зосередження уваги на проблемі, накопичення знань, що безпосередньо або опосередковано її стосуються; опрацювання матеріалу як на свідомому, так і на підсвідомому рівні, аналіз та відбір найдоцільніших рішень. Виходячи з вищезазначеного, доцільно зробити висновок, що використання різних творчих методик і технік у навчальному процесі середньої школи є ефективним засобом розвитку творчих здібностей школярів.

Одним із ефективних засобів розвитку творчого потенціалу учнів є використання багатьох технік у процесі малювання. Такий підхід дозволяє урізноманітнити навчальний процес і зробити його більш емоційно забарвленим. Залучення дітей до творчості за допомогою незвичних засобів сприяє не лише отриманню позитивних емоцій, але й активізує художню уяву, стимулює розвиток дрібної моторики, формує навички самостійної роботи. Крім того, живописні техніки сприяють прояву індивідуальності, допомагають дитині подолати внутрішні психологічні бар'єри, зняти напругу та тривожність. Усе це створює передумови для більш глибокого особистісного включення в художню діяльність та підвищує її розвивальний потенціал. Зважаючи на вищевикладене, доцільним є включення занять з використанням живописних технік до системи

уроків образотворчого мистецтва в середній школі як ефективного засобу розвитку творчих здібностей учнів.

Творча діяльність учнів школи, організована з використанням нестандартних технік, сприяє всебічному розвитку особистості дитини. Застосування таких методів у процесі художньо-творчої діяльності забезпечує ефективний педагогічний контакт із учнями, дозволяє глибше усвідомити їх внутрішній світ, виявити індивідуальні особливості, потреби та інтереси кожної дитини, а також оцінити її емоційний і психологічний стан. Це, у свою чергу, створює сприятливі умови для успішної соціалізації школярів. Уроки, що передбачають використання різноманітних технік малювання, є важливим чинником розвитку творчих здібностей дітей. Нестандартні техніки мають значний виховний потенціал і широкі педагогічні можливості, зумовлюючи розмаїття форм і методів роботи з учнями. Вони сприяють формуванню художньо-естетичного сприйняття світу, розвитку креативності, а також формуванню власних поглядів на проблеми і способи їх розв'язання.

Фрагмент уроку — Практична частина (уринок з поясненням техніки)

Клас: 6

Тема: Малювання пальцями: як прадавні художники печер

Час: 10–15

хв

Мета: Ознайомити учнів із технікою малювання пальцями в стилі печерного живопису.

Учитель:

Діти, уявімо, що ми живемо дуже давно — у прадавні часи. У нас немає пензлів, немає олівців. Але ми хочемо розповісти іншим про своє життя — наприклад, про тварину, яку ми побачили, або про полювання. Що робити? Ми малюємо пальцями просто на стінах печери!

Демонстрація техніки:

Учитель бере коричневий аркуш паперу (імітація стіни печери), занурює палець у гуаш (охру або червоний), і починає показово малювати:

- Контур тварини: наприклад, бик. Учитель вимальовує плавну форму тулуба пальцем, не боячись робити її трішки нерівною.
- Потім додає роги, ноги — усе одним пальцем.
- За бажанням робить відбиток долоні з червоною або чорною фарбою — як це робили первісні люди.

Пояснення до дій:

Подивіться — я не використовую пензлів. Фарбу можна втирати, торкатися паперу подушечками пальців, робити плями. Це схоже на гру, правда? Якщо хочете зробити затемнення або тінь — просто обережно розітріть фарбу пальцем. Спробуйте намалювати тварину або відбиток своєї руки. Ви можете залишити "сліди", як це робили люди тисячі років тому.

Фрагмент уроку — Практична частина (уривок з поясненням техніки)

Клас: 7

Тема: Ниткографія — нетрадиційна графічна техніка

Мета уроку: Ознайомити учнів із технікою ниткографії (графічний відбиток ниткою).

Учитель :

Діти, сьогодні ми з вами познайомимось із дуже цікавою технікою — ниткографією. Уявіть собі: звичайна нитка перетвориться на художній інструмент!

Із нитки ми зробимо відбиток, який буде схожий на рослину, казкову істоту або навіть силует обличчя. Все залежить від вашої уяви!

Показ техніки наочно (покроково):

Беремо нитку — ось така, близько 40 сантиметрів. Вона повинна бути м'яка, гнучка, щоб легко вигиналась.

Занурюємо її у фарбу. Я використовую розведену гуаш — вона має бути рідкою, щоб добре вбиралась у нитку. Промокаю нитку серветкою, щоб не капало.

Кладемо нитку на аркуш паперу. Ось дивіться: я викладаю її у формі хвильки, роблю петлі. Але не натискаю! Просто розкладаю. Кінець нитки залишаю вільним — ось тут, знизу.

Накриваю іншим аркушем. Добре притискаю рукою або книжкою. Тепер — увага! — тягну за нитку повільно вниз.

Відкриваю — і бачимо...Що вийшло?

Учитель:

Кожен з вас зробить свій унікальний відбиток. Якщо хочете — можна зробити ще один іншим кольором або змінити вигин нитки.

Ви також можете доопрацювати свій відбиток: додати око, крило, контур ручкою чи фломастером.

Отже, інтеграція живописних технік у навчальний процес виступає ефективним інструментом розвитку творчого потенціалу учнів. Вона урізноманітнює освітній процес, наповнює його емоційністю та сприяє гармонійному становленню особистості молодшого школяра.

РОЗДІЛ II. ТВОРЧИЙ ПРОЦЕС НАД ДИПЛОМНОЮ РОБОТОЮ

2.1. Процес виникнення художнього задуму: пошук художнього образу, композиції, вибір техніки.

Задум цієї роботи народився з внутрішнього стану — потреби зробити паузу, зафіксувати момент тиші перед змінами.

Цей твір виник не на порожньому місці. На мене значно вплинула творчість Девіда Гокні, з яким я познайомилася на курсі з мистецької дослідницької діяльності. Його "Великий сплеск" **ДОДАТОК** став для мене викликом і натхненням: чіткі лінії, застиглий момент, прихована емоційність. Мене вразила його техніка роботи з геометрією, зокрема використання скотчу для створення чистих контурів. У своїй роботі я теж прагнула до чіткості — не в технічному, а у смисловому сенсі. Кожен елемент — як окрема ідея, кожна лінія — як межа між станами.

Мотивація до вибору теми та джерела художнього задуму:

Ідея створення живописної роботи «Тиша на палубі» виникла як результат внутрішнього емоційного запиту та потреби в осмисленні власного психологічного стану. Тема була обрана з метою відтворення особистого досвіду емоційної зупинки, стану тиші, який передуює важливим змінам. Картина замислювалася як візуальна метафора моменту самозаглиблення та очікування, коли зовнішній світ стихає, залишаючи людину наодинці з собою.

Перші ескізи роботи були створені інтуїтивно — вночі, в атмосфері особистої рефлексії під впливом музики. Також змінювався формат зображення з горизонтального на вертикальний (остаточний). **ДОДАТОК** Ключовим моментом у процесі народження задуму стала пісня, яка містила образ рятувальника. Це викликало внутрішнє питання: що для людини може бути символом порятунку? У відповідь на це з'явився центральний образ — рятувальне коло, що стало основою подальшої художньої розробки.

Формування художнього образу та пошук виразних засобів:

Рятувальне коло було осмислене не лише як реалістичний предмет, а передусім як узагальнений символ внутрішньої потреби в опорі, безпеці, підтримці. Його статичне положення — підвішене на борту корабля — підкреслює відсутність безпосередньої загрози, проте водночас вказує на готовність до дії в разі потреби. Таким чином, образ кола балансує між спокоєм і тривогою, між внутрішньою стабільністю й підсвідомим страхом.

Порожня палуба символізує стан самотності, зосередженості та внутрішньої тиші. Її простір розкриває психологічний аспект картини — очікування, що несе в собі одночасно і спокій, і напруження. Вітрильник, що зникає на горизонті, візуалізує ідею шляху, мрії або змін, які ще не відбулися, але відчуються як неминуча зустріч на шляху життя, яким є море. Образи птахів у небі символізують свободу думки, легкість, духовну динаміку, яка контрастує зі статичністю решти елементів.

Композиційне вирішення:

Композиція побудована з урахуванням принципу золотого перетину, що забезпечує гармонійне розміщення ключових елементів на площині. Рятувальне коло розміщене з лівого боку у точці візуального акценту, створюючи композиційний центр. Погляд глядача скеровується далі вглиб картини — уздовж перил палуби до лінії горизонту, де розташований вітрильник. Така побудова забезпечує не лише глибину простору, а й поступовий рух думки — від конкретного до символічного, від фізичного до ментального простору.

Просторове розміщення елементів працює на концептуальний зміст картини: об'єкти не просто присутні на полотні, вони взаємодіють один з одним у полі сенсів — підтримка (рятувальне коло), самотність (порожня палуба), море (життєвий шлях), мрія (вітрильник), свобода (птахи).

Технічні особливості виконання:

Для реалізації концептуального задуму була обрана техніка пастозного живопису з використанням мастихіна. Така техніка забезпечує виражену фактурність поверхні, дозволяє підсилити матеріальну присутність об'єктів, підкреслити емоційність зображення через текстуру мазків. Особливу увагу приділено передаванню фактури палуби — для цього в олійну фарбу був

доданий пісок, що дозволило створити реалістичну, шорстку поверхню, яка викликає асоціації з покриттям корабля.

Використання змішаних матеріалів не лише збагачує формальні якості твору, а й є частиною концепції — включення реального елементу (піску) підсилює враження достовірності та занурення у зображене середовище. Розмір полотна — 130×90 см — дозволив створити композицію, яка не втрачає ефекту ні з відстані, ні при близькому розгляді.

Усі етапи творчого процесу — від виникнення задуму до вибору технічних засобів — були об'єднані спільною концепцією: візуально відтворити складний психологічний стан перед початком внутрішніх змін. Ідея самозаглиблення, пошуку опори та відчуття пориву до нового життя була послідовно реалізована як через образну мову (рятувальне коло, палуба, вітрильник, птахи), так і через живописні засоби (композиція, формат, фактура, техніка). Робота стала результатом не лише формального експерименту, а й особистої художньо-дослідницької рефлексії.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного дослідження було підтверджено, що ознайомлення учнів 5–7 класів із різними живописними техніками є ефективним засобом розвитку їхніх творчих здібностей, художньо-образного мислення, естетичного смаку та індивідуального стилю. Уроки образотворчого мистецтва в середній школі створюють сприятливі умови для знайомства з живописом як засобом самовираження, що значно збагачує внутрішній світ дитини.

Вивчення історичних витоків живописних технік дозволило простежити еволюцію художніх матеріалів та методів від первісних наскельних зображень до сучасного експериментального живопису. Це дало змогу глибше усвідомити значення техніки як «мови художника» та розширити загальнокультурний кругозір учнів.

Аналіз типів живописних технік показав, що включення до навчального процесу таких засобів, як акварель, гуаш, пастель, акрил, олія, батік, ебру, фреска, графіті та ін., активізує пізнавальну та творчу діяльність школярів. Важливо, що кожна з цих технік має свої виражальні можливості й може бути адаптована відповідно до вікових особливостей учнів.

Завдяки практичному компоненту дипломного проєкту (створення живописної роботи «Тиша на палубі») була підтверджена ефективність інтеграції теоретичних знань і особистісного художнього досвіду. Обрана пастозна техніка в поєднанні з символічним змістом дозволяє глибше осмислити психологічний стан митця та візуалізувати індивідуальний світогляд.

Результати дослідження доводять, що систематичне залучення учнів до опанування різних живописних технік сприяє формуванню стійкого інтересу до мистецтва, розвиває вміння критично мислити, аналізувати художні твори, а також посилює мотивацію до творчої діяльності.

Таким чином, використання живописних технік у процесі навчання образотворчому мистецтву в 5–7 класах є не лише засобом формування художніх навичок, а й важливою умовою розвитку гармонійної, естетично чутливої та креативної особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вовчок Г. Виховна функція ілюстрації дитячої книги. URL: <https://int-konf.org/ru/2013/suchasnist-nauka-chas-vzaemodiya-ta-vzaemovpliv-18-20-11-2013-r/610-vovchok-g-m-vikhovna-funktsiya-ilyustratsiji-dityachoji-knigi> (дата звернення 10.01.2025).
2. Железняк С. М., Ламонова О. В. Образотворче мистецтво.: Підручники для 6-7 кл. - К.: Генеза, 2014 - 2016.
3. Ревков О.В., Лукашева А.О., Пянкова О.Н., Грані науково-технічної творчості: Збірник №1. Запоріжжя, 2017
4. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів
5. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти, 2018
6. Закон України “Про освіту” від 05.09.2017 №2145 - VIII.URL <https://zakon.rada.gov.ua/lavs/show/2145-19/> дата звернення: 16.02.2021
7. Калініченко О.В. Образотворче мистецтво: підруч. /О.В.Калініченко, В.В.Сергієнко, В. В.Калініченко. – Київ: Видавничий дім «Освіта», 2016. – 144 с.
8. Коваленко, Н. В. Методичні підходи до розвитку творчих здібностей учнів 5–6 класів у процесі вивчення жанру пейзажу // *Мистецтво та освіта*. — 2022. — № 3. — С. 25–29.
Петрова, І. С. Креативна освіта в умовах Нової української школи: виклики та перспективи // *Педагогічний дискурс*. — 2021. — № 30. — С. 104–108.
9. Шепель, Л. В. Візуальне мистецтво як платформа розвитку креативних навичок у школярів // *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. — 2022. — № 9(88). — С. 91–94.
10. Мельник, Т. В. Сучасні методи активізації творчої діяльності учнів у процесі малювання пейзажу // *Мистецтво та освіта*. — 2023. — № 1. — С. 30–34.
11. Малишева, Н. А. Використання елементів кольоротерапії для розвитку креативності в учнів середнього шкільного віку // *Практична психологія та соціальна робота*. — 2020. — № 6. — С. 27–31.

ДОДАТКИ

Додаток А. Фото практичної роботи

